
Kyrkomötet
Kyrkostyrelsens skrivelse 2020:6

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan på romska

Kyrkostyrelsen överlämnar denna skrivelse till kyrkomötet.

Uppsala den 7 maj 2020

Antje Jackelén

Helén Ottosson Lovén

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I enlighet med regleringen i kyrkoordningen beslutar kyrkomötet vilka översättningar till andra språk av Svenska kyrkans gudstjänstböcker som får användas i Svenska kyrkan. En översättning av Kyrkohandbok för Svenska kyrkan föreligger och läggs här fram för kyrkomötet för beslut. Skrivelsen beskriver innehållet i översättningen och hur översättningsarbetet gått till. Översättningen är

- ♦ Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I i urval på romska i fyra dialekter (resanderomani, kelderash, lovara och kale).

Innehåll

Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	1
1 Förslag till kyrkomötesbeslut	3
2 Bakgrund och överväganden	3
2.1 Sammanfattning	3
2.2 Reglering och policy	3
2.3 Teologisk granskning.....	4
2.4 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan på romska	5
3 Konsekvenser för barn	6
3.1 Barnkonventionen	6
3.2 Svenska kyrkan och barnets rättighet till kultur och andlighet	7
Bilaga 1. Tidplan för översättningar	8
Bilaga 2. Uppgifter om översättare av kyrkohandboken på romska	9
Bilaga 3. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan i urval på romska.....	10
Utdrag ur kyrkostyrelsens protokoll.....	11

1 Förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att från och med pingstdagen, den 23 maj 2021 får översättningen av Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I till romska i urval enligt bilaga 3 användas i Svenska kyrkan.

2 Bakgrund och överväganden

2.1 Sammanfattning

Den översättning av Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I (kyrkohandboken) till romska (resanderomani, kelderash, lovara och kale) som nu läggs fram är en översättning som ska fungera i Svenska kyrkans kyrkoliv. Översättningen bidrar till revitalisering och gör den till levande språk i Svenska kyrkan.

Kyrkostyrelsen fastställde redan den 14 juni 2012 att den nationella nivån ”svarar för att Svenska kyrkans böcker finns tillgängliga på de språk som används i gudstjänster och kyrkliga handlingar samt att influenser från olika språk och traditioner tas tillvara i arbetet med att utveckla Svenska kyrkans gudstjänstliv och böcker”.

Kyrkohandboken består, förutom av de liturgiska texterna, av en inledning, övergripande anvisningar, löpande anvisningar i den liturgiska texten samt anvisningar inför varje kyrklig handling: Dop, Bikt, Konfirmation, Vigsel och Begravning. Till vissa av de kyrkliga handlingarna finns det ytterligare ordningar till exempel dop i krissituation eller begravningsgudstjänst för dödfött barn.

Översättningen innebär att handboken är översatt i urval så att en fullständig högmässa ska kunna firas och att de kyrkliga handlingarna: Dop, Konfirmation, Vigsel och Begravning kan firas fullt ut. Dessutom är ordningen för Bikt översatt. Kaleöversättningen skiljer sig från de övriga då den endast omfattar respektive gudstjänsts viktigaste böner och texter. Teologiska överväganden har varit en integrerad del av översättningen, vilket innebär att översättarna fått en teologisk introduktion till arbetet och att teologin diskuterats kontinuerligt vid redigering och korrekturläsning.

I bilaga 1 finns en samlad tidplan för alla gjorda och pågående översättningar av Svenska kyrkans gudstjänstböcker, inklusive de som nu är aktuella för beslut.

I bilaga 2 framgår det vilka som deltagit i översättningsarbetet på respektive dialekt.

I bilaga 3 finns kyrkohandboken på romska.

2.2 Reglering och policy

Enligt kyrkoordningen är Svenska kyrkans gudstjänstböcker *Bibeln*, *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*, *Den svenska psalmboken*, *Den svenska evangelieboken* och *En liten bönbok* (18 kap. 1 §).

I enlighet med regleringen i 18 kap. 8 § kyrkoordningen beslutar kyrkomötet vilka översättningar till andra språk av Svenska kyrkans gudstjänstböcker som får användas i Svenska kyrkan. I 57 kap. 5 § kyrkoordningen kan utläsas att församlingar behöver beakta de språk som talas i församlingen för att fullgöra sin grundläggande uppgift.

Efter reformationen har Svenska kyrkans psalmbok och kyrkohandbok helt eller delvis funnits i översättningar till andra språk än svenska. Syftet har varit att språkliga minoriteter inom Svenska kyrkan ska få möjlighet att använda sitt eget språk. Sedan år 2000 har Sverige fem nationella minoritetsspråk, finska, jiddisch, meänkieli, samiska och romska.

I policydokumentet *En flerspråkig kyrka – policy och mål för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska* (Svenska kyrkan 2010) står följande under ”Utgångspunkter” på s. 7:

Svenska kyrkan har, i kraft av den evangelisk-lutherska traditionen, under flera hundra år firat gudstjänst och utövat själavård på flera språk. I denna tradition spelar folkspråket/modersmålet en central roll som bärare och förmedlare av kyrkans liv och tro.

En öppen folkkyrka med demokratisk organisation måste garantera människor med olika språklig, kulturell eller nationell bakgrund möjlighet till delaktighet och inflytande i kyrkans liv.

Då verksamheten i Svenska kyrkan är rikstäckande, är det en utmaning att fullgöra den grundläggande uppgiften att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission på olika språk, även i församlingar där representanterna för de olika språkliga grupperna inte är så många.

I ett av målen i samma dokument (s. 18) tydliggörs att det är den nationella nivån som har ansvar för att översätta Svenska kyrkans gudstjänstböcker: ”Den nationella nivån svarar för att Svenska kyrkans böcker finns tillgängliga på de språk som används i gudstjänster och kyrkliga handlingar samt att influenser från olika språk och traditioner tas tillvara i arbetet med att utveckla Svenska kyrkans gudstjänstliv och böcker.” Målen i policydokumentet beslutades av kyrkostyrelsen den 14 juni 2012.

2.3 Teologisk granskning

Urvalet har styrts av de grundläggande perspektiv som präglar kyrkohandboken:

- ◆ **Inklusivitet** – Detta handlar om respektive språks användning av grammatiskt genus och könsneutrala pronomen, om delaktighet och om relationen mellan vardaglighet och högtidsspråk.
- ◆ **Bibelanvändning** – Det finns inga etablerade bibelöversättningar på romska som används i Sverige. En seriös bibelöversättning kräver helt andra resurser än att översätta kyrkohandbokens texter. Därför har vi valt att enbart översätta de bibeltexter med bibelhänvisning som är en del av liturgin, exempelvis Mark. 10:13-16 i dopet och Matt. 28 vid dop och konfirmation, samt någon eller några bibeltexter för övriga kyrkliga handlingar så att de kan firas fullt ut med hjälp av handboken. I övrigt blir det varje gudstjänstledares ansvar att finna översättningar till de bibeltexter som läses.
- ◆ **Barnperspektiv** – Barnperspektivet har i första hand handlat om textval det vill säga ord är valda så att barn kan förstå och känna igen sig. Urval har gjorts med alternativ för barn i alla gudstjänster så att dessa går att fira med barn närvarande och aktivt deltagande.
- ◆ **Delaktighet** – Denna fråga handlar om huruvida alternativ som uttrycker delaktighet tagits med i de kyrkohandböcker som översätts i urval. I den mån de alternativen funnits har vi använt oss av dem. Exempelvis Nattvardsbön 4 som kan växelläsas.

Utifrån de givna förutsättningarna följer de översatta texterna de grundläggande principerna för kyrkohandboken så långt det är möjligt. Flera av de centrala orden i våra gudstjänster saknas på romska och kräver omskrivningar, exempelvis nåd, barmhärtighet, lova/prisa med mera. Det gör att vissa begrepp används oftare än på svenska. Till exempel används samma ord för välsigna som för att lova och prisa,

samma ord för frid och lugn som för fred (liksom i flera andra språk). Då det inte firas regelbundna gudstjänster på romska i Sverige har inte översättningarna kunnat prövas i gudstjänstsammanhang. Det innebär att översättningarna mer är att betrakta som just översättningar än som liturgiskt språk. Kanske kan de med tiden få status att bli liturgiskt språk, men då måste de användas först.

2.4 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan på romska

2.4.1 Arbetssätt

För varje dialekt har en, i något fall två, översättare ansvarat för översättningen. Denna har sedan granskats innehållsmässigt av ansvarig på kyrkokansliet i täta samtal med översättarna. Ord som inte förekommer på romska har diskuterats med ersättningar, omskrivningar eller nybildningar. Teologiska skiljelinjer mellan kyrkofamiljerna har varit en del av den teologiska granskningen då vi valt att använda översättare som har kunskap och erfarenhet av gudstjänstliv och teologi – två med kopplingar till pingstkyrkan och en som är aktiv i katolska kyrkan.

2.4.2 Språkliga överväganden

Det romska språket påverkas av det lands språk i vilket de talande bor. Detta innebär att översättningen är en *svensk* översättning till de olika dialekterna, exempelvis fungerar inte en rumänsk version av Herrens bön på lovora för svenska lovaratalande. Därför är både bibeltexter och de ”klassiska” texterna som Herrens bön och Trosbekännelsen nyöversatta.

Romska språket saknar många av de ord som förekommer i gudstjänstens texter och därför har andra ord valts eller omskrivningar utformats och i vissa fall har nya ord konstruerats. Resanderomani och kale har ingen egentlig skriftspråkshistoria utan är muntligt talade språk som föst på senare år har börjat skrivas.

Romska använder inte konjunktiv (som i den äldre varianten av den aronitiska välsignelsen), men med ett enkelt tillägg av ordet *te* (som uttrycker önskan) kan samma betydelse uttryckas (gäller lovora och kelderash).

Lovora och kelderash böjer verbet beroende på om det är en man eller kvinna som talar, detta markeras med kursiverade alternativ i texten

Resanderomani

Resanderomani är den gamla svenska romanidialekten. Det har talats i vårt land i femhundra år, men bara skrivits under de senaste åren. Många ord finns inte utan behöver skapas. Ordet för treenighet *trinjekipe* är exempelvis nyskapat och består av ordet för tre och enighet. Ett annat sätt att översätta är vigselns tillkännagivande som helt enkelt heter till känna/veta giva = *To prinjar dejbe*. Här hade ett sammansatt ord blivit obegripligt. Ordet för nattvard är *kristijani* som ju har sin grund i ordet Kristus.

Kelderash

Ordet för Måltiden *E Skafidi* har grundbetydelsen bord, men det blir till måltid då man bjuder in till ”bordet” – en ”bordets gemenskap”. Ordet nåd finns inte så det ersätts med olika ord beroende på sammanhang, dels jertimasko (grundbetydelse förlåtelse) dels mila (tycka synd om/ha medlidande med). Överlåtelsen är ett ord som inte finns, därför konstruerades ett nytt sådant: Mukhlimos, utifrån ett ord med grundbetydelsen lämna. För sakramenten används av tradition *épar bukja* som är en ordagrann översättning av det svenska ordet ”nådemedel”.

Lovara

Ordet för kyrka är *kangheri*, vilket egentligen betyder kyrkobyggnaden, men kan i sammanställningen Kristi kyrka förstås som något mindre konkret. Något egentligt ord för församling finns inte men ordet *kidimo* är ett ord för de som samlats och används här för församling. Medan det liknande *kidipe* används för momentet Samling. Lovsägelse och välsignelse går inte att särskilja på lovvara – samma ord *aldimo* används. För härlighet används ordet *rajipe* som har med ordet raj = herre att göra.

2.4.3 Redigeringsprinciper

Den romska handboken är i urval och ska ses som ett komplement till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*. Den romska handboken har alla instruktioner och inledande texter på svenska, för att svenskspråkiga präster ska kunna orientera sig. Dessutom är alla rubriker tvåspråkiga svenska/romska så att den som inte kan språket kan hitta rätt.

De kyrkliga handlingarna Dop, Bikt, Konfirmation, Vigsel och Begravning föregås i handboken av korta anvisningar, dessa anvisningar är varken översatta eller medtagna i denna volym då de är riktade till prästen och prästen förutsätts ha tillgång till en fullständig handbok. Endast ett fåtal av de föreslagna bibelläsningarna vid de kyrkliga handlingarna har översatts, se ovan Bibelanvändning.

Då kale framförallt talas av romer som också talar finska och därmed har tillgång till hela den översatta kyrkohandboken, är endast varje gudstjänsts centrala böner översatta. Alltså de centrala bönerna i högmässan, doggudstjänsten, konfirmationsgudstjänsten, vigselgudstjänsten och begravningsgudstjänsten.

3 Konsekvenser för barn**3.1 Barnkonventionen**

Barnkonventionen, FN:s konvention om barnets rättigheter, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Den syftar till att ge barn oavsett bakgrund rätt att behandlas med respekt och att få komma till tals. Bland annat ska barnets bästa komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn. Konventionen definierar barn som varje människa under 18 år och innehåller fyra grundläggande principer som ska vara styrande för tolkningen av konventionens övriga artiklar:

- ◆ **Artikel 2** handlar om alla barns lika värde och rättigheter. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som har ratificerat den.
- ◆ **Artikel 3** anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Begreppet ”barnets bästa” är konventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp i barnkonventionen. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska tas till barnets egen åsikt och erfarenhet.
- ◆ **Artikel 6** understryker varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Artikelnen handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.
- ◆ **Artikel 12** lyfter fram barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör barnet. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

Även **artikel 30** är viktig i detta sammanhang då den lyfter fram att barn som tillhör minoriteter eller urfolk har rätt till sitt språk och en kulturell identitet. Och till slut

lyfter **artikel 31** fram barns rättighet att delta i kulturella och konstnärliga livet och det uppmuntras att tillhandahålla lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet.

KsSkr 2020:6

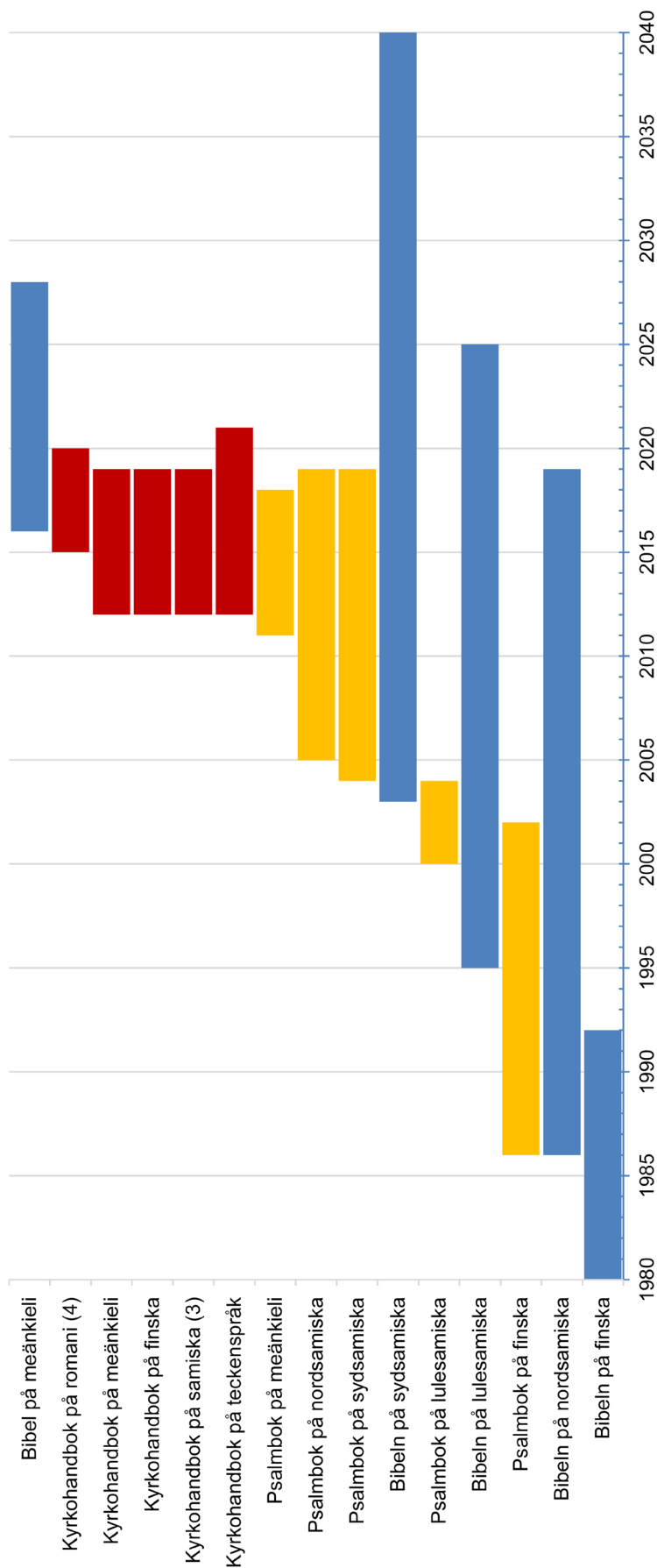
3.2 Svenska kyrkan och barnets rättighet till kultur och andlighet

Svenska kyrkan har en viktig roll som bärare, vårdare och förmedlare av både det materiella och det immateriella kyrkliga kulturarvet som Bibeln och psalmboken är en del av. Att ha möjlighet delta i gudstjänst på det egna språket, till exempel genom att höra evangeliet på det egna språket, bör befrämjas över hela landet, inte minst för barn och unga som är i stort behov av fler arenor för sitt minoritetsspråk. Svenska kyrkan har en unik position genom att finnas som en samlingsplats även på platser där annan verksamhet på minoritetsspråk centraliserats.

Kyrkohandboken på minoritetsspråk främjar gudstjänstliv för minoriteten. Kyrkohandboken i översättning på nationella minoritetsspråk spelar en viktig roll för att främja minoritetens intressen i kyrka och gudstjänstliv och för att främja och synliggöra minoritetens identitet. Det har en stor betydelse för barns- och ungas identitetsutveckling och livsmod.

Bilaga 1. Tidplan för översättningar

Översättningar av gudstjänstböcker till nationella minoritetsspråk

Bilaga 2. Uppgifter om översättare av kyrkohandboken på romska

KsSkr 2020:6
Bilaga 2

Översättarna för samtliga dialekter är på ett eller annat sätt knutna till Språkrådet.

Resanderomani

- Fritz Rosendahl, översättare av texter åt länsstyrelser, Kulturrådet, SVT och ett flertal översättarbyråer
- Simon Wallengren, studerande

Kelderash

- Jonny George Ivanovich, modersmållärare, översättare av både barnböcker och myndighetstexter till bland andra Riksbanken och Skolverket

Lovara

- Iren Horvatne, modersmållärare och läromedelsförfattare, översättare av bland annat kokböcker och myndighetstexter åt Regeringskansliet, Diskrimineringsombudsmannen och Barnombudsmannen med flera
- Dragan Lärlund, Paula Puporka, Antonio Grulo; referensgrupp
- Corinna Friedl, präst i Svensk kyrkan, teologisk granskning

Kale

- Orvo Grönfors, lärare och översättare av bland annat barnböcker och barnprogram för SVT
- Aino Grönfors, hemspråklärare
- Olavi Berg, missionär, tolk
- Henry Hedman, teol. magister Helsingfors universitet, teologisk och språklig granskning

Bilaga 3. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan i urval på romska

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan i urval på romska (resanderomani, kelderash, lovara och kale) enligt särskilt tryck.

Utdrag ur kyrkostyrelsens protokoll

KsSkr 2020:6

Utdrag ur protokoll fört vid kyrkostyrelsens sammanträde den 7 maj 2020.

Närvarande: Antje Jackelén, ordförande, ledamöterna Wanja Lundby-Wedin, Daniel Tisell, Aron Emilsson, Jesper Eneroth, Nils Gårder, Mats Hagelin, Agneta Hyllstam, Lars Johnsson, Berth Löndahl, Marie Rydén Davoust, Elisabeth Rydström, Erik Sjöstrand och Margareta Winberg samt tjänstgörande ersättaren Daniel Larson.

Föredragande: Avdelningschef Gunilla Hallonsten

Kyrkostyrelsen beslutade i enlighet med arbetsutskottets förslag

att till kyrkomötet lämna skrivelsen 2020:6 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan på romska.